

Bahodir JALLOV,

Buxoro davlat universiteti doktoranti, Buxoro davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

E-mail: bakhodirjalilov749@gmail.com

O'zDJTU professori D.Sarimsakova taqrizi asosida

INGLIZ TILI NEOLOGIZMLARIGA YANGICHA NIGOH

Annotsatsiya

Til tirik organizmga o'xshaydi, u doimo o'sib, o'zgarib boradi va neologizmlar go'yoki uning yangi tug'ilgan chaqaloqlari misoli yangi o'ylab topilgan so'z va iboralar bo'lib, ular ingliz tilini yanada jonli va dolzarb qiladi. Ushbu maqolada biz neologizmlar olamiga kirib boramiz va ular nima uchun sizu bizdek oddiy ingliz tilida muloqot qiluvchilar uchun qanchalik muhim ekanligini bilib olamiz. Ular dunyoda sodir bo'layotgan hodisalarni – yangi texnologiyalarni, tendensiyalarni va madaniy siljishlarni aks ettiradi. Biroq bu shunchaki zamonaviy mozlarga emas; ular jamiyatimizning kichkina ijodkorlik va moslashuvchanlik xususiyatining namoyishidir. Ushbu maqolamizda biz neologizmlar qayerdan olinishini, qanday qilib tarqalishini va nima sababdan muhim ekanligini ko'rib chiqamiz. Va ularning qanday qilib bizning gapirish va fikrlash qobiliyatimizni shakllantirishi, shiddat bilan o'zgarib borayotgan olamda o'z-o'zimizni ifodalashimizda yordam berishini ko'ramiz.

Kalit so'zlar: neologizmlar, lingvistik evolyutsiya, globalizatsiya, media savodxonligi, media xabarlar, sotsio-madaniyat, kognitiv lingvistika va neologizmlar.

НОВЫЙ ВЗГЛЯД НА НЕОЛОГИЗМЫ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Язык похож на живой организм – он постоянно растет и изменяется, а неологизмы словно его новорожденные дети, представляя собой свежесозданные слова и выражения, которые делают английский язык еще более живым и актуальным. В данной статье мы погружаемся в мир неологизмов и выясняем, почему они так важны для обычных носителей английского языка, таких как вы и я. Они отражают происходящие в мире события – новые технологии, тенденции и культурные сдвиги. Однако это не просто модные слова; они являются отражением небольшого, но важного элемента креативности и адаптивности нашего общества. В этом исследовании мы рассмотрим, откуда берутся неологизмы, как они распространяются и почему они имеют такое значение. Также мы проанализируем, как они формируют нашу речь и мышление, помогая нам самовыражаться в стремительно меняющемся мире.

Ключевые слова: неологизмы, лингвистическая эволюция, глобализация, медиаграмотность, медийные сообщения, социокультура, когнитивная лингвистика и неологизмы.

A NEW PERSPECTIVE ON ENGLISH NEOLOGISMS

Annotation

Language is like a living organism – it constantly grows and evolves, and neologisms are like its newborn children, representing newly coined words and expressions that make the English language even more dynamic and relevant. In this article, we delve into the world of neologisms and explore why they are so important for everyday English speakers like you and me. They reflect ongoing events in the world – new technologies, trends, and cultural shifts. However, they are not just trendy buzzwords; they embody a small yet significant aspect of creativity and adaptability in our society. In this research, we examine where neologisms come from, how they spread, and why they are so crucial. We also analyze how they shape our speech and thinking, helping us express ourselves in an ever-changing world.

Keywords: neologisms, linguistic evolution, globalization, media literacy, media messages, socio-culture, cognitive linguistics, and neologisms.

Kirish. O'z tarixi davomida ingliz tili ko'plab tarixiy hodisalar, texnologik yutuqlar va madaniy siljishlar ta'siri ostida sezilarli o'zgarishlarga duch kelgan. Bunday lingvistik evolyutsiya asosida neologizmlar paydo bo'lib, ular tegishli davrlarning ruhiyatini mujassamlashtiruvchi so'z va atamalardan iborat bo'ladi va jamiyatning dinamik xususiyati aks ettiriladi. Ingliz tilining ilk rivojlanish bosqichlarini ko'rib chiqar ekanmiz, eski ingliz tili davrida (V-XI asrlar) neologizmlarning, dastavval so'zlarni qo'shish va derivatsiya mexanizmlari orqali paydo bo'lishini kuzatamiz. Biroq 1066 yildan boshlab normandlarning bostirib kirishlari bilan fransuz tilining ta'siri butun ingliz tilini qamrab oldi, ya'ni tilda "castle" va "government" kabi ko'plab fransuzchadan o'zlashgan so'zlar paydo bo'la boshladi, natijada ular asl ingliz tili so'zlari bilan aralashib ketgan. Bundan tashqari authority (kengash) va authority (hokimiyat) boshqaruv

jarayonlarida muhim ahamiyatga ega. Siyosat bilan bog'liq holda esa policy (siyosat) so'zi keng ishlatiladi. Bu so'zlarning barchasi fransuz tilining ingliz tiliga ta'sirini ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. O'rta ingliz davriga o'tayotib (XI-XV asrlar), biz ingliz tili leksikonining yanada kengayishiga shohid bo'lamiz, bunga savdo-sotiq sohasining kengayishi va boshqa yevropa tillari bilan madaniy almashinuv hodisalari sabab bo'lgan. Shunisi e'tiborga molikki, XIV asrda Qora vabo (Black Death) tufayli sodir bo'lgan qirilish italyan tilidan "karantin" kabi tibbiyotga oid atamalarining paydo bo'lishiga olib keldi, bu o'z navbatida kasallikka qarshilik ko'rsatish bo'yicha say xarakatlarni o'zida aks ettirgan.

Uyg'onish davri va undan keyingi erta zamonaviy ingliz davri (XV - XVIII asrlar) neologizmlarning ko'payishiga turtki bo'lgan intellektual izlanish va ilmiy

kashfiyotlarning gullab-yashnashiga guvoh bo'ldi. Bu davrda telescope (teleskop) va microscope (mikroskop) kabi so'zlar fan yutuqlari bilan paydo bo'ldi. Gravity (tortish kuchi) va electricity (elektr) atamaları tabiiy fanlarda inqilob yasadi. Navigator (yo'lbo'shchi) va compass (kompas) geografik kashfiyotlarni tasvirlash uchun kiritildi. Adabiyotda novel (roman) va essay (esse) kabi tushunchalar shakllandi. Siyosiy jihatdan esa democracy (demokratiya) va liberty (ozodlik) kabi tushunchalar rivojlandi.

XVIII-XIX asrlardagi sanoat inqilobi misli ko'rilmagan texnologik taraqqiyotni boshlab berdi. Bu jarayon jamiyatning har bir jabhasiga ta'sir ko'rsatib, ishlab chiqarish, transport va aloqa sohaslarida ulkan o'zgarishlarni keltirib chiqardi. Ushbu o'zgarishlarni ifodalash uchun yangi neologizmlar paydo bo'ldi. Steam engine (bug' mashinasi) sanoat inqilobining asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylandi, fabrikalar va zavodlarning rivojlanishiga turtki berdi. Railway (temir yo'l) va locomotive (lokomotiv) transport tizimini o'zgartirib, savdo va odamlarning harakatlanish imkoniyatlarini keskin kengaytirdi.

Aloqa sohasida ham muhim yutuqlarga erishildi. Telegraph (telegraf) uzoq masofalarga tezkor xabar jo'natish imkonini yaratdi va axborot almashinuvini inqilobiy darajada o'zgartirdi. Keyinchalik, telephone (telefon) va photograph (fotografiya) kabi texnologik kashfiyotlar odamlar o'rtasidagi aloqani yanada rivojlantirdi.

Sanoatning rivojlanishi yangi ish o'rinlarini yaratdi va urbanizatsiya jarayonini jadallashtirdi. Shaharlarning o'sishi bilan factory (fabrika), industry (sanoat) va pollution (ifloslanish) kabi so'zlar kundalik hayotga kirib keldi. Ishchilar huquqlari bilan bog'liq muammolar yuzaga kelgach, trade union (kasaba uyushmasi) va labor rights (mehnat huquqlari) kabi tushunchalar paydo bo'ldi.

Sanoat inqilobi natijasida texnologiya va transport tarmoqlarining rivojlanishi jamiyatni tubdan o'zgartirdi. Bugungi kunda biz foydalanayotgan ko'plab tushunchalar va texnologiyalar aynan shu davrda shakllangan neologizmlar orqali ifodalanmoqda.

Bugungi jadal rivojlanayotgan va raqamli dunyoda media savodxonlik va neologizmlarning kesishishi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Texnologik taraqqiyot bizning ommaviy axborot vositalarini iste'mol qilish va o'zaro munosabatimizni qayta shakllantirar ekan, madaniy siljishlar yangi lingvistik iboralarni keltirib chiqarar ekan, bu hodisalarni tushunish samarali muloqot va tanqidiy fikrlash uchun zarurdir. Media savodxonlik turli platformalarda media-kontentni tanqidiy tahlil qilish, baholash va yaratish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bu nafaqat ommaviy axborot vositalarining xabarlarini qanday tuzilganligini tushinishni, balki ularning shaxslar va umuman jamiyatga potentsial ta'sirini tan olishni ham o'z ichiga oladi.

Media savodxonligining asosiy jihati ommaviy axborot vositalari vakillari ortidagi niyatlarni aniqlash va noxolislik, istiqbol va kontekst kabi omillar ta'sirini tan olishdir. Xo'sh, nima uchun tilni, ayniqsa neologizmlarni o'rganishda media savodxonligi muhim degan savol tug'ilishi mumkin? Javob shundan iboratki, media savodxonlik odamlarni turli xil ommaviy axborot vositalarida tildan foydalanishni, shu jumladan neologizmlar qanday kiritilishini, aniqlanishini va tarqalishini tanqidiy tahlil qilishga undaydi. Ommaviy axborot vositalarida qo'llaniladigan lingvistik strategiyalarni ajratib ko'rsatish orqali odamlar til yaratish va evolyutsiyaning o'ziga xos jihatlarini yaxshiroq tushinishlari mumkin. Bundan tashqari, neologizmlar ko'pincha muayyan madaniy, texnologik yoki ijtimoiy kontekstlarda paydo bo'ladi. Media savodxonligi ushbu kontekstlarni, jumladan, yangi so'z yoki iboralarni yaratish motivlari va ularning auditoriyaga mo'ljallangan yoki kutilmagan ta'sirini tushunish uchun asos yaratadi. Ushbu kontekstual tushunish o'yindagi

kengroq sotsio-madaniy kuchlarni yoritib, til va neologizmlarni o'rganishni boyitadi.

Natijalar va muhokama. Til evolyutsiyasida media savodxonlik ham muhim rol o'ynaydi. Neologizmlarni o'rganish tilning davom etayotgan evolyutsiyasi haqida tushuncha beradi. Media savodxonligi odamlarga lingvistik tendensiyalar va innovatsiyalarni turli hayotimizni qamrab oluvchi ommaviy axborot vositalarining keng doirasi bo'ylab harakatlanish imkoniyatini beradi, shu bilan birga neologizmlarni tushunish jamiyatimizni shakllantirayotgan til va madaniy tendensiyalarni tushunish imkonini beradi. Media savodxonlik va neologizmlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik media ekotizimlarida yangi atamalar paydo bo'lishi va aylanishida yaqqol ko'rinadi. "Deyep fake" (chuqur soxta) texnologiyaning oqibatlarini muhokama qilish yoki "virusli" kontent hodisasini tahlil qilish bo'ladimi, media savodxonlik ko'nikmalari zamonaviy muloqotining murakkabligini tushunish uchun ajralmas hisoblanadi. Bundan tashqari, media savodxonlik ta'limi neologizmlarni tahlil qilishni kengroq ijtimoiy va madaniy hodisalarni tushunish vositasi sifatida o'z ichiga olishi mumkin. Neologizmlarning kelib chiqishi, ma'nosi va qo'llanilishini o'rganish orqali odamlar ijtimoiy tendensiyalar va aloqa shakllari haqida chuqurroq tushunchaga ega bo'lishlari mumkin. Media savodxonligi odamlarga texnologik yutuqlarni yoritishda neologizmlar qanday kiritilishi va aniqlanishini tahlil qilish imkonini beradi.

Masalan, "kriptovalyuta", "blokcheyn" va "narsalar interneti" kabi atamalar moliya va texnologiya sohasidagi innovatsiyalar atrofidagi ommaviy axborot vositalarida mashhur bo'ldi. Ushbu atamalarning yangilik maqolalarida qanday tuzilganligi va tushuntirilishini tanqidiy o'rganib, odamlar muayyan kontekstlarda ularning ma'nolari va oqibatlarini yaxshiroq tushunishlari mumkin.

Neologizmlar ko'pincha esda qolarli shiorlar yoki mahsulot nomlarini yaratish uchun reklama va brandingda qo'llaniladi. Media savodxonligi odamlarga reklama kampaniyalarida qo'llaniladigan ishontirish usullarini dekonstruksiya qilishda yordam beradi va iste'molchilar e'tiborini jalb qilish va brend xabarlarini yetkazish uchun neologizmlar qanday strategik tarzda qo'llanilishini tushunishga yordam beradi. Masalan, Google (gugllash), Xerox (kseroklash) va Airm (airnb-lash) kabi brendlar o'z mahsuloti yoki xizmatlaridan olingan neologizmlarni ommalashtirgan bo'lib, ular brend identifikatori va iste'molchi xatti-harakatlarini shakllantirishda tilning kuchini ko'rsatadi.

Kognitiv lingvistikada media savodxonlik va neologizmlar konseptualizatsiya, kognitiv qayta ishlash, madaniy o'zaro ta'sir, metafora va til o'zgarishi orqali kesishadi. Ikkalasi ham tilning aqliy jihatdan ifodalanishi, qayta ishlanishi va madaniyat ta'sirini tushunishni o'z ichiga oladi. Media savodxonligi e'tibor va xotira kabi kognitiv mexanizmlar yordamida media xabarlarini dekodlashni talab qiladi, neologizmlarni tushunish esa yangi lingvistik shakllarni kognitiv ramkalariga integratsiyalashni o'z ichiga oladi.

Ular metafora va metonimiyadan ijodiy foydalanish orqali madaniy meyorlar va qadriyatlarini aks ettiradi. Ikkala soha ham lingvistik shakllarning jamiyat tendensiyalariga javoban qanday rivojlanishini o'rganish orqali tilning variatsiyalari va o'zgarishini tahlil qiladi. Kognitiv lingvistikani integratsiyalash tilning media kontekstlarida qanday ishlashi va neologizm shakllanishi haqida tushuncha beradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, neologizmlar orqali ingliz tilining evolyutsiyasi vaqt o'tishi bilan ijtimoiy o'zgarishlarni aks ettiradi. Qadimgi ingliz tilidan hozirgi kungacha tarixiy voqealar va texnologik taraqqiyot kabi ta'sirlar tilni shakllantirgan. Ushbu evolyutsiyani tushunish

turli kontekstlarda tilni tanqidiy tahlil qilish imkonini beruvchi media savodxonligini talab qiladi. Media savodxonlik va neologizmlar birgalikda bizning murakkab lingvistik landshaftimizda harakat qilishda muhim bo'lgan madaniy tendensiyalar va aloqa shakllari haqida tushuncha beradi.

ADABIYOTLAR

1. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
2. Yule, G. (2010). *The Study of Language* (4th ed.). Cambridge University Press.
3. Fromkin, V., Rodman, R., & Hyams, N. (2013). *An Introduction to Language* (10th ed.). Cengage Learning.
4. Trask, R. L. (1994). *Language Change*. Routledge.
5. Bauer, L. (2006). *The Linguistics Student's Handbook*. Edinburgh University Press.
6. Stockwell, R., & Minkova, D. (2001). *English Words: History and Structure*. Cambridge University Press.
7. Oxford English Dictionary. (n.d.). Neologisms and Language Evolution. Retrieved from www.oed.com
8. Plag, I. (2003). *Word-Formation in English*. Cambridge University Press.
9. Danesi, M. (2017). *Language, Society, and New Media*. Routledge.
10. Tagliamonte, S. (2016). *So Sick and Tired: Language in the Digital Age*. Oxford University Press.
11. Yo'ldoshev, B. (2010). *O'zbek tilshunosligi asoslari*. Toshkent: Fan.
12. G'ulomov, S. (2015). *Til va jamiyat: O'zbek tili taraqqiyotida yangi tendensiyalar*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
13. Rahimov, A. (2017). *O'zbek tilida neologizmlar va ularning tadqiqi*. Toshkent.
14. Karimova, D. (2016). *Lingvistik o'zgarishlar va zamonaviy o'zbek tili*